

Op de Kniehorst – J.J. Cremer

Handschrift gedateerd Den Haag 11 januari 1859. Fol. 2-31: oorspronkelijke handschrift. Fol. 33-56: afschrift 'ter voordracht'. Fol. 32: 2 inleidingen tot voordrachten in 1859 v; Het oorspronkelijke handschrift en het afschrift zijn beide gedateerd 11 januari 1859 j; Alleen het afschrift is gelokaliseerd. Koninklijke bibliotheek. 56 fol.

Handschrift van de anonieme vertaling: Auf dem Kniehorst. [Gedateerd tussen ca. 1859 en 1880]. Uit: Stukken van of met betrekking tot J.J. Cremer; nr. 13. Met correcties door de auteur. 40 fol.

1e druk verschenen in: De Tijdspiegel. Arnhem: D.A. Thieme, 1859. dl. 1, p. 284-311.

2e druk: Op de Kniehorst: eene Overbetuwsche novelle: overgedrukt uit de Tijdspiegel : niet in den handel. Arnhem: D.A. Thieme, 1959. Met afb.

3e druk in: Distels in 't weiland : Over-Betuwsche vertellingen. Leiden: A.W. Sijthoff, 1865. p. 99-134. Met afb.

4e druk in: Nieuwe Over-Betuwsche vertellingen. Leiden: A.W. Sijthoff, 1867. p. 121-165.

5e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden : A.W. Sijthoff, [1870]. p. 1-46. Met afb. Serie gepagineerd met 't Blinkende hoantje.

6e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, 1877. p. 1-46. Met 8 andere novellen.

7e druk in: Overbetuwsche novellen. Amsterdam: Gebr. Koster, [1880]. p. 1-46. Deeltje met 't Blinkende hoanje.

8e druk in: Overbetuwsche novellen. Amsterdam: D. Noothoven van Goor, 1881. p. 62-97. Romantische werken, dl 12.

9e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, ca. 1881. 7^e druk. p. 57-89. Romantische werken.

10e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, ca. 1900. 9e druk. p. 57-89. Vijftig-cents-editie, no. 18.

11e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, ca. 1905. 10e druk. p. 57-89. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

12e druk in: Overbetuwsche novellen. Leiden: A.W. Sijthoff, ca. 1905. 10e druk. p. 57-89. Vijftig-cents-editie, no.18. (n.b. 2e 10^e druk)

13e druk in: Op de Kniehorst – Bruur Joapik. Leiden: A.W. Sijthoff, [1905]. p. 1-33. Leidsche herdrukken, no. 2.

14e druk in: : 't Pauweveerke, enz. tien novellen. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij., [1909]. dl. 2. p. 1-33. Bibliotheek voor het Nederlandsche volk.

15e druk in: Overbetuwsche novellen: 't kriegende kriegske [...et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij., ca. 1920. 11e druk. p. 57-89.

16e druk in: Overbetuwsche novellen: 't kriegende kriegske [...et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitgeversmij., ca. 1935. 12e druk. p. 57-89. Romantische werken.

17e druk in: Overbetuwsche novellen: 't kriekende kriekske [et al.]. Leiden: A.W. Sijthoff's uitgeverij n.v., [1940]. 13e druk. 365 p.

18e druk in: Distels in 't weiland : Over-Betuwsche vertellingen ... [ingeleid door H.J. Eijssens. 's-Gravenhage : Kruseman's uitgeversmaatschappij b.v., [1980]. p. 99-134. Met afb. Fotografische herdruk van de uitgave uit 1865.

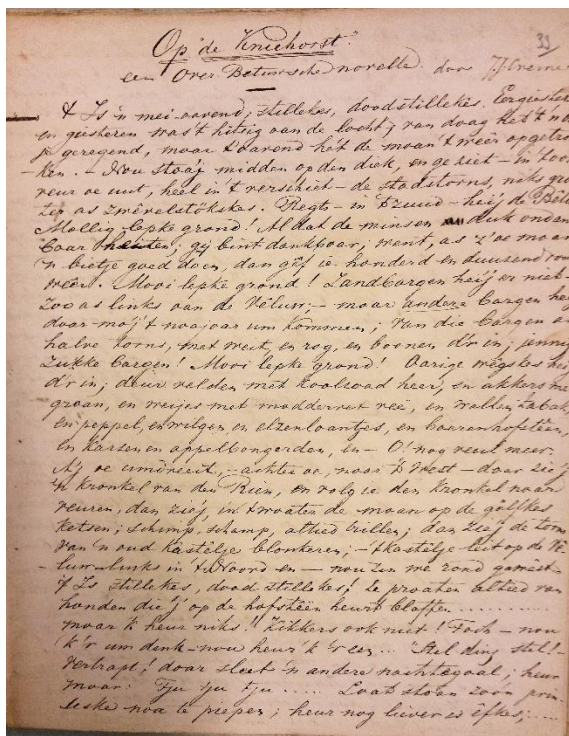
Er zijn drie vertalingen verschenen. Twee in het Duits en een in het Fries.

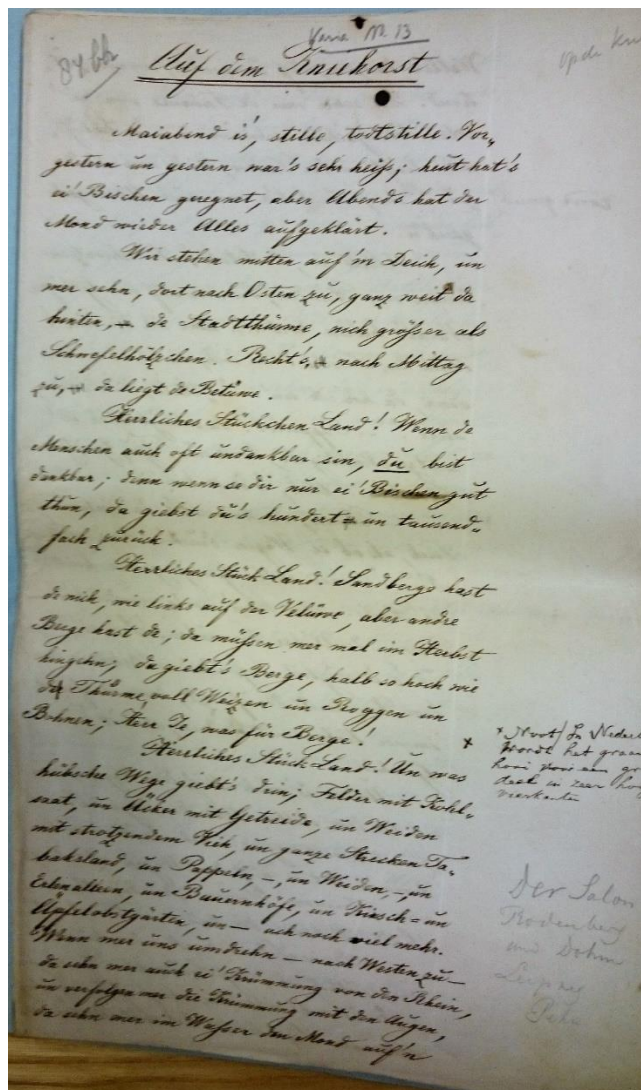
Der nagende Holzwurm. In: Holländische Novellen: nach dem Niederländischen von W. Lange, Fr. Schnettler und A. Steinbach. Leipzig: Druck und Verlag von Philipp Reclam jun, [1880]. p. 44-105. Vertaling Fr. Schnettler.

Der nagende Holzwurm : Novelle. Jacob Jan Cremer ; aus dem Holländischen von Fr. Schnettler ; Illustr. von Paul Kammüller. Basel : Verein für Verbreitung guter Schriften, 1924. 62 p. Edition: 1.-20. Taus. (Betreft vertaling van Op de Kniehorst).

Stimpers – Sjouke de Zee. [for in part biarbeide nei it Over-Betuwske fen J.J. Cremer]. Berltsum [Berlikum] : Broeren Westerlaan, 1917. 64 p. Vrije Friese vertaling van Op de Kniehorst.

Handschriften:

Rotterdamsche courant, 17 februari 1859:

Heden avond werd de spreekbeurt in de vergadering in de afdeeling der Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen alhier vervuld door den gunstig bekenden novellist, den heer J. J. Cremer van 's Gravenhage. Dat zijne vroegere voordragt van de novelle Het Paauwenveérken, gedeeltelijk in den Gelderschen tongval, bij de leden en hunne dames eenen alleraangenaamsten indruk had achtergelaten, bleek wel uit de zeer talrijke opkomst van hoorders, die als in gespannen verwachting het optreden van den heer Cremer tegemoet zagen. Die verwachting is in geen enkel opzigt teleurgesteld. Wederom is het den spreker gelukt zijne toehoorders als aan zijne lippen te boeijen, hun als 't ware te doen zien wat hij schilderde, te doen gevoelen wat hij wilde dat zij zouden gevoelen. Het was wederom eene novelle, waarvoor het tooneel in de Betuwe was gekozen en waarin niet alleen de woorden maar somtijds ook de gewaarwordingen der opgevoerde personen in den Betuwschen tongval waren weêrgegeven, die door den heer Cremer werd voorgedragen. De titel was: *Op de Kniehorst* en het stuk aan te merken als een pendant der hierboven genoemde novelle. Het spreekt van zelf dat men moeilijk in woorden den indruk kan weêrgeven van een stuk dat als 't ware geheel vereenzelvigd is met de wijze van voordragt, ja daaraan niet zijne minste verdienste ontleent. De intrigue toch is hoogst eenvoudig. De bewoner van de Kniehorst, een gierige boer, offert aan de voldoening van zijne geldzucht zijne nicht, het aangenomen kind van den huize, op en wordt alleen door een vreeselijk gevaar, waarin die geldzucht het leven zijner oude moeder had gebragt, op eene treffende wijze van zijne zonde bekeerd. De heer Cremer is uitnuntend geslaagd in de schildering van het karakter des gierigaards en heeft daartoe de geringste kleinigheden, soms op echt humoristische wijze, doen medewerken. De nevenfiguren, minder uitgewerkt (met uitzondering evenwel van de moeder, die met weinige maar meesterlijke trekken is geteekend) zijn desniettemin aanschouwelijk en levendig voorgesteld. Het stuk vloeit over van voortreffelijke details, waaronder wij, na eene eerste kennismaking, vooral zouden rangschikken de overpeinzing van den gierigaard op den avond nadat hij gedaan heeft, wat hij eene goede zaak noemt, en de beschrijving van het trouwfeest zijner arme nicht. Maar, zoo als wij reeds zeiden, de voordragt zette aan het geheel eene onvergelykelijke bekoorlijkheid en levendigheid bij. Niets gekunstelds en toch de hoogste kunst; zóó zelfs dat men den man moet bewonderen die zijne hulpmiddelen zoo kan en zoo durft aanwenden. Het Geldersche dialect, dat de heer Cremer, naar gelang van den toestand zijner personen, zoo goed wist te wijzigen, werkte daartoe niet weinig mede. In één woord, wij gelooven den algemeenen indruk weêr te geven, wanneer wij zeggen, dat de avond van heden voor wie haar bijwoonden een zeldzaam genot heeft opgeleverd.

Overdruk uit de Tijdspiegel, 1859:

Nieuw Amsterdamsch handels- en effectenblad, 7 maart 1859:

De voorlezing, die door den heer Cremer, van 's Hage, te Leiden zou worden gehouden, ten voordeele der kweekschool voor de zeevaart aldaar, had den 4 dezer plaats, en werd met den besten uitslag bekroond; het voorgedragen stuk droeg den titel van: *Op de Kniehorst*.

Leydsche courant, 7 maart 1859:

— In de stads-gehoorzaal had gisteren avond de onlangs door ons aangekondigde lezing van den heer **Cremer**, van 's Gravenhage, plaats, ten voordeele van de alhier gevestigde kweekschool voor zeevaart. Het publiek toonde door eene buitengewoon talrijke opkomst dat het talent van den gevierden spreker ook hier op prijs wordt gesteld en dat het gaarne een offer wil brengen tot ondersteuning eener hoogst nuttige instelling. De gespannen verwachting werd ook ditmaal niet teleur gesteld. Met het talent hem eigen droeg de heer **Cremer** eene nog niet in druk verschenen novelle voor, gedeeltelijk in den Betuwschen tongval geschreven en getiteld: *Op de Kniehorst*. Het kon niet anders of de ontwikkeling van dit verhaal moest met aandacht worden gevolgd. De verschillende maatschappelijke toestanden en menschelijke hartstogten werden niet slechts geschetst, maar, om het zoo uit te drukken, gefotographieerd. Men was verlegen wat meer in den spreker te bewonderen, of de gave van opmerking omtrent schijnbare maar toch sterk sprekende kleinigheden, of de wijze waarop hij van alles weet gebruik te maken, om door eene humoristische voorstelling der waarheid op het gemoed zijner hoorders te werken en zoo noodig hen in 't hart te grijpen. De heer **Cremer** werd dan ook bij het einde zijner rede luide, naar ons voorkomt door sommigen wel wat luidruchtig, toegejuicht; welligt zijn zij, die in dat uiterste niet vervielen, niet het minst getroffen geweest.

Algemeen handelsblad, 8 maart 1859:

LEYDEN, 5 Maart. De Heer J. J. **Cremer**, de vermaarde Betuwsche novellen-schrijver, heeft Vrijdag 11. de onuitgegevene novelle *de Kniehorst*, met algemeenen bijval voorgedragen in de stads-concertzaal alhier, en de opbrengst der bepaalde inschrijvingsgelden doen strekken ter bevordering van het doel der commissie van beheer van de kweekschool voor de zeevaart, om een nieuw gebouw te stichten: Men schat de opbrengst op f 500.

Hoornsche courant, 12 maart 1859:

— De vermaarde Betuwsche novellenschrijver, de heer J. J. **Cremer**, heeft 11. Vrijdag te Leiden de onuitgegevene novelle *de Kniehorst* met algemeenen bijval voorgedragen, in de concertzaal aldaar, en de opbrengst der bepaalde inschrijvingsgelden doen strekken ter bevordering van het doel der commissie van beheer van de kweekschool voor de zeevaart, om een nieuw gebouw te stichten. Men schat de opbrengst op f 500.

Utrechtsch provinciaal en stedelijk dagblad, 18 maart 1859:

— Woensdag avond hield de heer *J. J. Cremer* alhier in 't gebouw van Kunsten en Wetenschappen eene lezing, ten voordeele van het gasthuis voor behoeftige ooglijders. 't Was eene nog onuitgegeven novelle, die hij voordroeg; elders heeft hij reeds met dezelfde novelle een talrijk publiek opgetogen; hier maakte hij niet minder diepen indruk. Voor hen, die de voordragt bijwoonden, behoeven wij haar niet nader te bespreken, en zij die, belang stellende in Vaderlandsche letterkunde, verzuimden Woensdag hun penningke voor een edelmoedig doel te offeren, en zich tevens een uitstekend genot ontszegden, raden wij hier slechts aan bij de uitgave met de novelle kennis te maken, die wij niet gaarne door eene ontleding zouden verminken. We hopen, dat weinigen de blinkende stukken even mooi zullen vinden, als de bewoner van den Knichorst, zoodat ze, nu ze het kleine offer den blinden ditmaal niet hebben gebracht, dat later wel zullen vergoeden. Ook 't Utrechtsche publiek heeft echter wel iets van de kwaal beet; het geniet gaarne van invitatie-soirées (gelijk we er dezen winter een paar zoo uitnemende hadden) maar vergeet daarbij schuld af te doen, gelijk *Bikkers* aan den Lindenboom! Geen wonder, dat de lezing niet zoo bezocht was als onze invitatie-studenten-koncerten!

Maar er was een keurig publiek, waaronder men onze voornaamste wetenschappelijke mannen opmerkte; en dat publiek, 't was opgetogen over de voortreffelijke voordragt, over het uitstekend produkt van den jeugdigen letterkundige, die met evenveel waarheid en warmte wist te schilderen, als hij met gevoel en takt vermag voor te dragen. We mogen hier niet in eene beoordeeling komen van de novelle; maar we moeten wel hulde brengen aan den man, die, zoo goed opmerker, 's menschen hartstogten reeds zoo heeft bestudeerd, en die op zoo uitstekende wijze teekent. Nimmer zagen wij trouwens een zoo talrijk publiek zoo naauwlettend aan de woorden hangen van een spreker, van wiens voordragt niemand een woord, eene sylbe wilde missen. Na deze kennismaking wenschen we, dat de heer *Cremer* Utrecht

zal vergeten, terwijl we hen dank moeten zeggen, die ons in de gelegenheid stelden, de kennismaking aan te knopen.

De heer *Cremer* neemt niet alleen den dank mede van zijne hoorders; hij heeft dien van vele ongelukkigen ingeoogst; voor 't gesticht der behoeftige blinden bragt de lezing, na aftrek der onvermijdelijke onkosten, ruim f 150 op. —d.

*UTRECHT, 17 Maart. Gisteren avond had alhier de aangekondigde voorlezing van den heer J. J. Cremer plaats, in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen. Was de heer Cremer door zijne novellen reeds met roem in onze stad bekend geworden, velen waren dan ook verlangend, hem als spreker alhier te zien optreden. De heer Cremer gaf eene uitstekende voordragt van eene nieuw door hem geschreven novelle, *De Knichorst* genoemd. Even als hij in zijne novellen het eigenaardige der Betuwbewoners met juistheid weet weer te geven, zoo weet hij in zijne voordragt de verschillende karakters en toestanden onnavolgbaar uit te drukken, zoodat men gerust kan zeggen, dat zijne novellen dan eerst in hare volle waarde te voorschijn treden, wanneer zij door hem, zoo geheel naar het leven, worden voorgedragen. De heer Cremer mogt dan ook, van verscheidene der aanwezige hoogleeraren en letterkundigen, de warmste betuigingen van dank en goedkeuring ontvangen. De geheele opbrengst van deze lezing is door den heer Cremer welwillend bestemd ten voordeele van het gasthuis voor ooglijders te dezer stede.

Voordracht Oefening kweekt kennis, 24 oktober 1859:

Ons Werkend Lid, de Heer J. J. CREMER, droeg ons op Maandag den 24sten October 1859 weder met het hem eigen talent een zijner frissche Betuwsche Novellen voor. In zijn *Op de Knichorst* schilderde hij ons, naast den verkwister die zijn

Brief aan bestuur Oefening kweekt kennis d.d. 24 oktober 1859:

Mijne D. en K.

Ik heb zal mij hoogen aan
gemaak. meer, ^{den avond} les oude school
met u te vereffenen. De school
bestaat in de voordragt van my
jongst in druk verschenen, over
Betuwsche novelle. 1. ~~Zij is ge~~
~~titeld: Op de Kn.~~ (Ik zal haar
splitsen in twee deelen. Zij
is getiteld: op de Kn.

Fontein
Bibliotheek

Openning 24 Oct 59.

De tijdspegel 1859:

OP „DE **KNIEHORST**.”

EEN OVERBETUWSCHE NOVELLE.

DOOR

J. J. CREMER.

't Is 'n mei-oavend; stillekes, dood stillekes. Eergisteren en gisteren was 't hitsig oan de locht; van doag het 't 'n bietje gerêgend, moar t'oavend hêt de moan 't weer opgetrokken. — Nou stoa'j midden op den diek, en ge ziet — in 't oost veur oe uut, heel in 't verschiet — de stadstorns, niks grooter as zwêvelstökskes. Regts — in 't zuud — hei'j de Bêtuw. Mollig lepke grond! Al dat de minsen duk ondankbaar beiten; *gij* bint dankbaar; went, as z'oe moar 'n bietje goed doen — dan *gaf* ie honderd en duu-

en boerenhofstêen, en karsen- en appel-bongerden, en — o nog veel meer! A'j oe umdreeit, — achter oe, noar 't west — doar zie'j 'n kronkel van den Rien, en volg ie den kronkel noar veuren, dan zie'j in 't woater de moan op de gôlfkes ketsen, schiump, schamp, altied trillen; dan zie'j de torns van 'n oud kastêlje blonkeren; — 't kastêlje leit op de Vêluw, links in 't Noord en — nou zin we rond gewêst. — 't Is stillekes, dood stillekes! Ze proaten altied van honden die i' on de hofstêen heurt

Nieuwe Rotterdamsche courant, 2 oktober 1864:

J. J. CREMER,
DISTELS IN 'T WEILAND.
 OVER-BETUWSCHE VERTELLINGEN.

De *Distels in 't Weiland* zullen bevatten: I. Grietjo op 't Hönings-arf. — II. 't Kriekende Kriekake. — III. 't Paauwenveertje. — IV. Op de **Knierhorst**. — V. Bruur Joapik. — VI. 't Blinkende Hoantje. — VII. Aan 't Kleine Biviertje.

Iedere Over-Betuwsche Vertelling vormt eene Aflevering en wordt met eene keurige Plaat uitgegeven en berekend à 90 Cent. (14421)

Afbeelding uit *Distels in 't weiland* van 1865.

Algemeen handelsblad, 17 maart 1865:

De bekende novellenschrijver J. J. **Cremer** zal op 24 Maart in het Odeon voor de laatste maal alhier optreden en bij die gelegenheid de Overbetuwsche vertelling: *Op de Kniehorst* voordragen.

Algemeen handelsblad, 24 maart 1865:

ODEON.
LAATSTE VOORDRAGT DOOR DEN HEER
J. J. CREMERS,
op de *Kniehorst*.
OVERBETUWSCHE VERTELLING OP MAANDAG
27 MAART DES AVONDS 8 URE.
Toegang-Biljetten zijn te bekomen en plaatsen te bespreken op
Zaterdag 25 en Maandag 27 Maart van 10 tot 3 Ure aan het Locaal.

Nieuwe Rotterdamsche courant, 28 december 1866:

Naar men verneemt, zullen door den heer J. J. Cremer, uit 's Hage, op *herhaalde en dringende* uitnoodiging van vele geachte stadgenooten, in het laatst der maanden Januarij en Februarij a. s. nog twee voordragten gehouden worden, bestaande in zijne Overbetuwsche novellen getiteld: *Op de Kniehorst* en *Het Paauwenveérke*.

Rotterdamsche courant, 23 januari 1867:

Op **VRIJDAG** den 25 JANUARIJ a. s., des avonds ten 8 ure, zal in de Leeszaal van het **Rotterdamsch Departement der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen**, door den Heer
J. J. CREMER,
van 's Hage, worden **voorgedragen** zijne Over-Betuwsche Vertelling, getiteld:
OP DE *KNIEHORST*.
Toegang-Biljetten, voor het bijwonen dezer Voordracht, zijn à **f 1.25** te bekomen bij de Boekhandelaars **M. J. MENSING**, Hoogstraat, — **VERBRUGGEN & VAN DUYM**, Hoofdsteeg, — **M. WIJT & ZONEN**, Beursplein.

Oprechte Haarlemsche courant, 2 maart 1868:

OP DE *KNIEHORST*,
OVERBETUWSCHE VERTELLING
DOOR
J. J. CREMER,
is à **50 cents** bij alle Boekhandelaren verkrijgbaar.

Het vaderland, 22 maart 1870:

Alom voorhanden:	
J. J. CREMER,	Grietje op 't Honigsarf . . f 0,50.
	't Kriekende Kriekske . . . - 0,50.
	't Pauwenveerke - 0,50.
	Op de Knierhorst - 0,50.
	Bruur Joapik - 0,50.
	't Blinkende Hoanje - 0,50.
	Oan 't kleine Revierke . . - 0,50.
	Nieuwe Overbetuwsche Ver- tellingen - 2,90.
Dit laatste bevat bovenstaande zeven verhalen. (889)	

Nieuws van den dag, 21 januari 1871:

De plagen van een gewoone man, bij de 1000. 00. 00.
Odeon. Woensdag 22 Jan. (8 u) Lezing van den Heer
 J. J. Cremer. »Op den **Knierhorst.**»

Oprechte Haarlemsche courant, 30 januari 1871:

de aanplakbiljetten.

Departement „Haarlem” der
Maatschappij „tot Nut van 't Algemeen”.
BUITENGEWONE VERGADERING, op
 Dinsdag 14 Februarij 1871, des avonds ten half acht
 ure, in den Nieuwen Schouburg, St. Jansstraat, waarbij
 de Heer

J. J. CREMER, VAN 'S GRAVENHAGE,
 als spreker zal optreden en zijns Overbetuwsche Novelle

OP DE KNIEHORST
 zal voordragen.

De leden van het departement hebben tot deze ver-
 gadering persoonlijk vrijen toegang met eene Dame.

Meer Dameskaarten zijn, voor zoover er ruimte be-
 schikbaar is 2 / 1 verkrijgbaar bij den Penningmeester,
 den Heer P. LOOSJES.

Zij, die nog geene leden van het departement zijn en
 verlangen mogten tot het lidmaatschap toetreden, bedra-
 gende f 3 voor het loopend maatschappelijk halfjaar,
 worden verzocht daarvan ten spoedigste aan den onder-
 geteekende kennis te geven.

Namens het Bestuur,
 von REEKEN,
 Secretaris.

Het lees kabinet, 1 februari 1871:

Overbetuwsche Novellen, door J. J. Cremer. Te Leiden, bij
 A. W. Sythoff. 143 bladz. in post-8°. Prijs f —,50.

De welbekende novellen, in dit bundeltje herdrukt, zijn
 getiteld: Grietje op 't Hönings-arf; 't kriegende Kriekske;
Op de Kniehorst en Het blinkende Hoanje. Het is ten
 eenemale overbodig over de meerdere of mindere waarde van
 Cremers novellen uit te weiden. Zij zijn zeer gezocht,
 vooral onder hen, die de uitstekende voordragt van den
 schrijver hebben mogen hooren, en het genot, daarbij ge-
 smaakt, nog eens in het geheugen wenschen terug te roepen,
 door het gehoorde na te lezen. Door den goedkoop en toch
 zeer netten herdruk van deze stukken heeft de uitgever on-
 getwijfeld aan velen eene dienst bewezen, die naar alle
 waarschijnlijkheid door het publiek erkend zal worden door
 een debiet, dat aan de verwachting beantwoordt, zoo niet
 die nog merkelyk overtreft.

A. M.

Algemeen handelsblad 24 januari 1873:

avond het genoegen had een plaatsje te vinden in de volgepropte, prettige *Odéon*zaal, waar de gevierde schrijver een der schoonste zijner Over-Betuwsche novellen *Op de Kniehorst* voordroeg, zal opnieuw overtuigd zijn van de juistheid dezer opmerking. En toch, hoe hoogst eenvoudig zijn de middelen, waarmede de heer **Cremer** een publiek weet te boeien, dat ten deele althans slechts zelden een der andere uitspanningen van den winter bijwoont. De oplossing van dit raadsel ligt, dunkt ons, vooral in dien eenvoud, welke ook hier in meer dan één opzicht de stempel der waarheid is. De personen, die **Cremer**, vooral in zijne Betuwsche novellen, ten tooneele voert, zijn niet bloot scheppingen van zijn geest: zij leven, zij denken, zij spreken en handelen, gelijk hun natuur en hunne omgeving het hun ingeven. Uit dit oogpunt beschouwd, is **Cremer** in hooge mate *realist*, maar realist in den edelen zin des woords; gelijk de schilder, die de natuur als leidsvrouw volgt, niet om zich door haar te laten overheerschen, maar aan haar te ontleenen wat tot nadenken, tot bewondering, tot de veredeling kan leiden. Bovendien kent **Cremer** het geheim van dien beminnelijken humor, welke ons te gelijk een lach en een traan ontlokt, die tot hoofd en hart beiden spreekt, en weet zijne welluidende buigzame stem elk der personen, die hij laat denken en praten, zóó natuurlijk en zonder de minste overdrijving wêr te geven, dat menig tooneelspeler daaraan een leerzaam voorbeeld kan nemen.

Wanneer **Cremer**, zooals wij hopen en verwachten, dezen winter nogmaals hier ter stede optreedt, kan de ijverige gérant van het *Odéon* het aangename van den avond ook zijnerzijds verhoogen, indien hij door versterking van zijn hulppersoneel zorgt, dat de bezoekers minder lang in het voorportaal behoeven te wachten, totdat zij van hun mantels en overjassen ontlast zijn.

Nieuws van den dag, 24 januari 1873:

Dat ons publiek de lezingen van den Heer J. J. Cremer nog steeds, en bij toeneming, naar verdienste blijft schatten, bewees gisteren wêr de stampvolle zaal van *Odéon*. 't Was een prettige avond, dien we daar doorbrachten, een genot niet alleen om den begaafden spreker zijn lieve schets *rop de Kniehorst* te hooren voordragen, en voorzingen, — te zien voorstellen, hadden we haast gezegd — maar ook om dat aandachtig auditorium gade te slaan, dat geen woord verloor en van het begin tot het einde de boeiende voordracht met ingehouden adem volgde. Benijdenswaardig! In bijzonderheden te treden is natuurlijk overbodig voor hen die de lezing bijwoonden; hen, die 't voorrecht niet hadden, kunnen wij er toch geen flauw idéo van geven. Uitnemend ge'ukt was onzes inziens de nachtelijke alleen-spraak van den gierigaard en niet minder de beschrijving van Fransken's overleggingen. 't Zingen wil er bij ons nog maar niet in.

Op het oogenblik dat we dit schrijven laat de eigenaar der zaal waarschijnlijk 't plafond eens nazien.

Nederland, volume 3, 1873:

Op schoone wijze heeft Cremer dien triomf behaald in den boer van de Kniehörst. Gij kent hem, gelijk gij al de personen uit Cremer's novellen met naam en toenaam, in hun lijden en strijden, in hun vrengd en hun tranen sints jaren kent. In die overtuiging »dat gij ze allen zoo goed kent,» geeft gij bescheidenlijk maar vast in bedenking, of het wel juist is, dat de boer van de Kniehörst er niet in slaagde, den dokter dien nacht aan moeder's ziekbed te brengen? Dat voorts het slagtoffer der gierigheid zichzelf overwon en daarvoor op de heerlijkste wijze beloond werd, — en dat juist in de aandoenlijke geschiedenis dezer belooning Cremer zich de kunstenaar toont, dien wij zoo van harte huldigen, dit weet gij.

Uw herinnering is juist, Uw bedenking is waar. Maar daar gij zulk een trouw lezer zijt, zult ge u tevens herinneren, dat het geen lügen is tegen den schrijver, als ik herhaal: »dokter was wel tuis, maar dokter's vrouw hield hem terug!» En gij zult dan ook weten, dat bedoelde doktersvrouw haar man zou hebben weerhouden te gaan, ook dan, wanneer de boer van de Kniehörst om den dokter ware gekomen in het treffend oogenblik, dat hij den draak vertrapte, die hem totnogtoe elke edele daad belet had; ja, in dat beslissend en voor den eenvoudigen boer onvergetelijk oogenblik, waarin hij den geldduivel overwon en zijn moeder haar zoon terugschonk, zou Eva Helmond, geboren Armeloo, haar man weerhouden hebben op de Kniehörst hulp te gaan verleen. Gij hebt, met al de aandacht en liefde, die gij gewoon zijt aan Cremer's arbeid te schenken, de Kniehörst gelijk Dokter Helmond en zijn vrouw gelezen — en gij weersprekt mij niet.

Toen ik, onder den diepen indruk, dien het sterfbed van Dr. August Helmond op mij gemaakt had, 's mans korte leven van zijn huwelijk tot aan zijn dood overdacht, vond ik veel en warme aanleiding om te denken aan de groote beteekenis van het geld in het maatschappelijk leven. Maar tevens rees bij mij de vraag: is het wel zóó erg als in dezen naar plat realisme riekenden roman? Waar moest het heen met dat maatschappe-

Het vaderland, 23 maart 1877:

Nieuwe Geïllustreerde Uitgave van de
OVERBETUWSCHE NOVELLEN EN VERTELLINGEN
van J. J. CREMER.

GRIETJE OP 'T HÖNNINGS-ARF. — 'T KRIEKENDE KRIEKSKE. — OP DE **KNIEHÖRST**. — 'T BLANKENDE HOANJE. — BRUUR JOAPIK. — OAN 'T KLEINE BEVIERKE. — 'T PAUWEVEERKE. — KRUUZEMUNTJE. — VAN BINNEN EN VAN BUITEN. — OP DEN ZOLDER. — MIJN OUDE JAKOB. — EEN OUDEJAARS-AVOND. — TONEN IN DEN NIEUWJAARS-MORGEN. — HET JAWOORD. — ENZ. ENZ.

Aangemoedigd door de gunstige wijze, waarop de verschillende vorige edities van **CREMER'S Overbetuwsche Novellen en andere Vertellingen** door het publiek ontvangen werden, heeft de Uitgever, nu de vorige drukken zijn uitverkocht, daarvan een nieuwe uitgave ter perse gelegd, geïllustreerd met **Platen** van den Heer G. J. BOSS. Ze verschijnt in afleveringen van 2 à 3 vel druks en zal compleet zijn in 25 afl. met **16 Platen**. Elke aflevering kost bij *intekening* slechts **25 Cents**.

 De intekening is in iederen Boekhandel opgesteld. (9496)

Dagblad van ZuidHolland en sGravenhage, 17 maart 1879:

EENE NATIONALE ONDERNEMING
van GEBROEDERS KOSTER.

Ziedaar dan nu iets wat niemand ons kan raden en waarover zoowel Vakgenoot als Particulier verbaasd zullen staan kijken.

VIJF-EN-TWINTIG NOVELLEN EN VERTELLINGEN

van J. J. CREMER, als: 1. Grietje op 't Hönigs-arsf; 2. 't Kriekende Kriekske; 3. 't Pauweveerke; 4. Op de **Knieshorst**; 5. Bruur Joapik; 6. 't Blinkende Hoanje; 7. Oan 't kleine Rivierke; 8. Kruuzemuntje; 9. Van binnen en van buiten; 10. Op den Zolder; 11. Portretten; 12. Een Winteravond; 13. Mijn oude Jacob; 14. Wouter Linge; 15. Vader Harmen; 16. Een Oudjaarsavond; 17. Tosen in den Nieuwjaarsmorgen; 18. Zes schetsen in éne lijst; 19. Kees Springer in de Kerk; 20. Kees Springer buiten de Kerk; 21. Arne Samuel; 22. Driemaal Gezien; 23. Wat ik hoorde en zag in den Spoorwagen en binnen de Wachtkamer; 24. Naar omhoog; 25. Het Jawoord; te zamen in tien deeltjes, voor den ongehoord lagen prijs van slechts **f 4.50**. De eerste uitgaven dezer Vijf-en-Twintig Novellen kostten zoo ongeveer f 12, en nu voor zoo'n prijs, **'t is onbegrijpelijk, onverklaarbaar, hoe het mogelijk is**, en toch de Tien deelen komen op niets meer dan 45 Cents 't stuk.

Maar 't verwonderlijkste volgt nog achteraan.

Men weet dat wij gewend zijn premieën te geven, premieën uit te loven bij wijze van insluiting van Boni en dat bij ons veel zoo gelukkig waren een Bon te vinden; doch daar deze exploitatie bij andere vakken nog al navolging heeft gevonden en het Publiek niet altijd reden had over de navolging tevreden te zijn, zoo willen wij eens toonen, dat wij op dat punt werkelijk heksmeesters zijn, en geen navolger in staat is dit in de verste verte na te doen.

LET EENS WEL OP:

IEDEREEN, wij zeggen iedereen, DUS NIET ENKELEN die een bon vinden, DOCH ALLEN zonder onderscheid die voor zoo'n luttel prijze eene serie van bovenstaande Tien werken van J. J.

De Vlaamsche kunstbode, 1880:

Tot dit soort zijner kunstwerken behooren behalve de genoemde: « *De rechte Jozef* » (1853); « *De oude Wessels en zijn gezin* » (1853); « *De reis van Gerrit Meeuwssen en zien zeun naar de Amsterdamse karmis* » (1853); « *Deine Meu* » (1855); « *Het Kriekende Kriekske* » (1856); « *'t Pauweveerke* » (1858); « *Van Binnen en van Buiten* » (1858); « *Op de Knieshorst* » (1859); « *De Betuwsche Neef* » (1860); « *Bruur Joapik* » (1860); « *'t Blinkende Hoanje* » (1861); « *Oan 't Kleine Rivierke* » (1862); « *Grietje op 't Hönigsarf* » (1864); « *Kruuzemuntje* » (1866); en « *Bella Roel* » (1871).

Dit alles is meesterlijk werk. Schoonheden zijn op ieder bladzijde te waardeeren. De letterkundige kritiek, te onzent somtijds zoo hoog van eischen, bracht CREMER enkel hulde, en het mocht eene uitzondering genoemd worden, zoo zij niet

Utrechtsche studenten almanak 1894:

Nieuwe kroeg.

't Het geen hoast, we zullen dat bagatelleke wel kriegen.

Op de Knieshorst.

Utrechtsche studenten almanak 1895:

Bonnetjesstelsel.

Een lomp mins, die dat fooze pampiere geld het uutgevonden.

CREMER, *Op de Kniehorst.*

Algemeen handelsblad, 25 augustus 1905:

HERDRUKKEN (Leidsche). Leiden, A. W. Sijthoff,
So. Per nr. f 0.10.
II. J. J. Cremer, *Op de Kniehorst*. —
Bruur Joapik. (63 blz.)
III. J. J. Cremer, 't Blinkende hoanje. —
Oan 't kleine rivierke. (71 blz.)
IV. J. J. Cremer, Grietje op 't Heunings-
arf. — Bella Roël. (63 blz.)

Vragen van de dag, 1906:

om de beenen.

Hoogst walgelijk zal het voor onze overgrootvaderen geweest zijn, dat men bij de meeste ziekten den *mest* van allerlei dieren bijzondere geneeskracht toeschreef. Lezen wij zelfs nog niet bij Cremer in zijn Betuwsche novelle „*Op de Kniehorst*”, dat iemand op raad van den scheper „zijn moeders hand ien koeimest had geleid”? Maar de artsen vergenoegden er zich niet mee, zulke onappetijtelijke middelen voor uitwendig gebruik voor te schrijven, neen, de patient moest zijn begrijpelijken tegenzin overwinnen en flink innemen. Laten wij hopen, dat hij niet altijd wist, uit welke bestanddeelen de pillen bestonden, die hem te slikken werden gegeven. Naast de uitwerpselen van zoogdieren, was het ook de vogelmest, die den zieken werd toegediend. Bijna onuitputtelijk waren de deugden, die men aan verschen ganzemest toeschreef. Hij werd in wijn gemengd, of gekookt of gedroogd

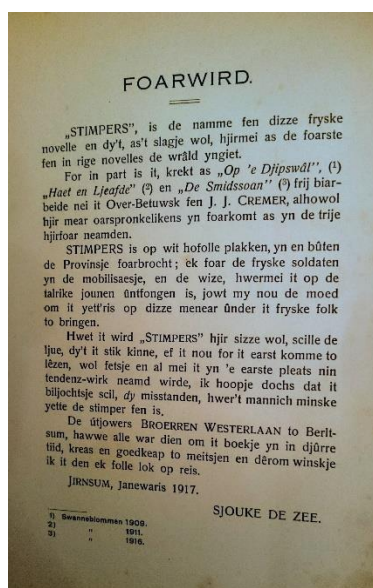
Geloof en berouw, 1910:

Iemand worstelt tegen gierigheid; hij zoekt zijn worsteling te verbergen evenzo goed als zijn gierigheid, geeft tegenover de menschen schooner namen aan zijn gierigheid. Inwendig echter neemt hij zich voor, te veranderen. Werkelijk berouw heeft hij, al redeneert hij het ook wel eens weg. Maar bij alle worsteling is er oogenschijnlijk geen vooruitgang. Wij kennen allen den boer van „de **Kniehorst**”, wiens worsteling door Cremer zoo fijn is beschreven. Totdat op dien gedenkwaardigen nacht, de verandering komt, door het nieuwe, onafwijsbare feit: „moeder Grade door hem in levensgevaar.” De verandering is niet alleen weer een verandering in die bepaalde gedragswijze, maar het geheele leven komt op een hooger plan te staan.

Op dergelijke wijze kan de zedelijke worsteling iemand ook tot het besef brengen van onvermogen, van de slapheid van eigen wil en streven. Aanleidingen zijn dan de bepaalde handelwijzen, maar de eigenlijke druk omvat het geheele leven der ziel.

Voor de plotselinge veranderingen, die hier gebeuren, heeft men den naam „bekeering” opgeëischt. Het berouw strekt zich uit over den geheelen zielsinhoud, het kan „zondebesef” genoemd worden, en de bevrijding van dat alles in een korten tijd kan

Friese vertaling uit 1917:

Het is in het kielzog van Maeije, zo'n werkelijk prachtige avond; vredig en stil. Gisteren en eergisteren was het weer mild geweest, maar vandaag heeft het flink geregend. Als je op de Leppedyk staat, kun je nauwelijks alle kanten op kijken naar het open Friese landschap om je heen. Wat torens en torens, dichtbij en ver, met kuddes bomen en beetje bij beetje boerderijen. Kijk goed om je heen en laat je ogen groot worden. Kun je je een mooier schilderij voorstellen? De prachtige weilanden met dat vlotte opzichtige front, zijn voor onze Friese landduiven ietwat gezwenkt, om de dop eraf te halen, sjeder. Daar achter je maakt Boarn zo'n opvallende bocht

Zo begint de novele "Stimpers", een vrije bewerking uit het "Over-Betuwske fan J.J. Cremer". In het "Foarwird" spreekt de schrijver de hoop uit dat zijn boekje "as't slagje wol, hjirmei as de foarste fan in rige novelles de wrâld yngiet". Het voorwoord van de 64 pagina's tellende novelle eindigt met "Jirnsun, Janewaris 1917. Sjouke de Zee".

Het verhaal speelt zich af tussen Irnsum en Akkrum, bij de Leppedyk, waarover schrijver het volgende toevoegt in een noot:

"Leppedyk of Leppadijk verwijst naar Leppa, het grondgebied van vier grietenijen, Smallerland, Tietjerksteradeel, Idaarderadeel, Leeuwarderadeel en de stad Leeuwarden. De oude Leppedijk moest het water uit Westergo en de Boorn weghouden van hun grondgebied. Deze dijk begon in de buurt van Boornbergum, precies op de grenslijn van Opsterland en Smallerland en liep vanaf hier in westelijke richting door de Boornbergumer en Beetster mied- en kraanlanden, kwam uit bij Warniahuizen in Utingeradeel, en volgde de oever van de Boorn via Oldeboorn, Nes, Akkrum en Klooster Aalsum naar de Irnsumerzyl, alwaar hij in Idaarderadeel eindigde."

Sjouke de Zee (1867-1954), een man met een missie

Voor het gezin, 22 oktober 1922:

Het vaderland, 31 augustus 1927:

Want zijn Betuwsche novellen blijven het meeste gewicht in de schaal van zijn schrijversroem leggen, vooral de zeven Over-Betuwsche novellen, in elk waarvan hij een der hoofdzonden behandelt en die o.a. met elkander zijn uitgegeven onder den titel: Distels in het Weiland. Deze zeven zijn: 't Kriekende Kriekske (De laster), 't Pauweveerke (De hoogmoed), Op de **Knichorst** (De gierigheid), Buur Jaapik (De afgunst), 't Blinkende Hoanje (De schijnheiligheid), Aan 't kleine Rivierke (De luiheid) en Grietje op 't Heuningsarf (Het bijgeloof). Dit zijn in hun soort, een soort van idyllische tafereeltjes, juweeltjes, waarvan wijlen professor Te Winkel terecht schreef, dat zij tot het allerbeste behooren, wat onze letterkunde in de tweede helft der negentiende eeuw heeft opgeleverd.

Beknorte geschiedenis der Nederlandsche letterkunde, 1930:

§ 102. CREMER, die zijn jeugd in de Betuwe heeft doorgebracht, Crem
is als schrijver 't best in zijn Betuwsche en Overbetuwsche Novellen, welke schetsen vooral ook door de uitstekende voordracht van den auteur zelf, spoedig algemeen bekend en gewaardeerd werden. Zuiver realistisch zijn de verhalen niet, wat vooral een gevolg is van Cremers streven om er een zedelijke strekking in te leggen.

De hoofdfiguren zijn dikwijls meer *gepersonifieerde deugden en ondeugden* dan werkelijke mensen en steeds wordt de deugd beloond, de ondeugd gestraft. Zoo is Het Pauweveerke een hekeling van den *hoogmoed*, Kruuzemuntje van de *dronkenschap*, Oan 't kleine Rivierke van de *luiheid*, 't Kriekende Kriekske van den *laster*, Op de **Knichorst** van de *gierigheid*. Cremer is dan ook, zooals POTGIETER het geestig heeft uitgedrukt, „een gastheer die te veel melk en suiker in zijn kopjes doet.”

Dat ondanks deze gebreken Cremers novellen ook nu nog veel aantrekkelijks hebben, is voor een deel te danken aan 't gebruik van *dialect* (dat echter niet zuiver Betuwsch is) in zijn schetsen. Daardoor is de dialoog gewoonlijk los en levendig, en zodoende zijn de personen veel natuurlijker, dan wanneer ze een stijve taal spraken die in hun mond niet paste.

Laatst bijgewerkt: 13 januari 2022.

www.jacobcremer.nl